

TRADUCCIÓN E RETÓRICA CONTRASTIVA: PASADO E PERSPECTIVAS DE FUTURO DA INVESTIGACIÓN NO CAMPO

Francisco Javier Fernández Polo

Universidade de Santiago de Compostela

This paper focuses on the importance for translation of the findings of *Contrastive Rhetoric*, and offers a proposal for integrating them in the modern discipline of *Translation Studies*. After a brief summary of the theoretical tenets of *Contrastive Rhetoric* (aims, object of study, methodology...), reference is made to some recent studies in *Translation Theory* that have attempted to incorporate its discoveries. The paper argues that the position of *Contrastive Rhetoric* in the field of *Translation Studies* needs to be reconsidered in view of the latter's present-day bias towards description and explanation, and against prescriptivism. Rather than viewing it as a source of answers for translation practice, the paper suggests that *Contrastive rhetoric* be conceived as a generator of questions for *Translation Studies*. The author finishes by explicitly formulating some of these questions, a possible framework for future research in the field.

0. Introducción

Hai uns meses coñecín nunha viaxe en avión un deses homes de negocios que pasan a metade da súa vida "no ceo". Viña de Bangkok de visitar unha das fábricas que posúe a súa empresa naquel país, e malia a fatiga despois de doce horas de voo nocturno dende a capital tailandesa, non parou de conversar comigo durante as catro horas máis que durou a nosa viaxe dende unha cidade europea a España. Nun momento dado ó longo da nosa conversa, comezou a desvelarme os "segredos", aprendidos ó longo dos seus moitos anos de experiencia, do éxito nos negocios cos países do Extremo Oriente: o respecto polos costumes e tradicións locais, nunca facer unha proposta de negociación de maneira directa e inmediata e, sobre todo, non desesperarse

cando a resposta tarda en chegar, como, segundo el, tenden a face-los empresarios occidentais acostumados a empregar nas súas relacións comerciais un “estilo” ben distinto.

Este tipo de diferencias culturais que, como acabamos de ver, chegan a actuar de barreira para aspectos tan materiais das relacións humanas coma o comercio, posúen un correlato lingüístico, e mesmo existe unha sección da *Lingüística* que se ocupa do seu estudio: a *Retórica contrastiva* (no resto do artigo, RC).

A RC persegue o estudio de posibles diferencias entre as linguas no que atinxe ó emprego de pautas retóricas diversas, tanto na comunicación oral como na escrita. Se ben a súa orixe como disciplina moderna acostuma a situarse na década dos 60, o seu desenvolvemento real non empezou a producirse ata hai pouco máis dunha década. Recentemente acaba de publicarse (Connor 1996) o que se cadra é a primeira síntese do traballo levado a cabo na área nos últimos tempos, o que cabe interpretar como un indicio da novidade e, sobre todo, da actualidade do tema.

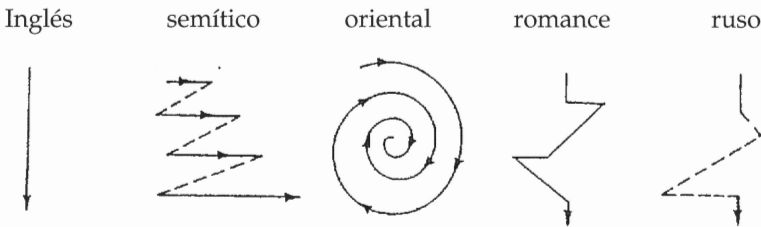
A RC é o complemento natural, por unha parte, dos estudos contrastivos nos ámbitos do léxico e da sintaxe propios dos anos 60 e 70 e, por outro, do interese da *Lingüística* polo estudio de unidades superiores á oración (por exemplo, o texto ou o parágrafo) e das interrelacións entre a linguaxe e diversos aspectos do contexto comunicativo que poderían englobarse dentro do concepto xeral de cultura no seu sentido máis amplo.

Do mesmo modo que no seu día a *Teoría da traducción* tentou integrar e facer útil para si os traballos sobre os contrastes entre léxicos e sintaxes, así tamén dende hai algún tempo comezan a aparecer en monografías importantes referencias á relevancia para a práctica da traducción dos descubrimentos da RC, e en particular da existencia de diferencias entre as linguas en aspectos tales como: a forma de estrutura-lo discurso, o papel previsto para emisor e receptor no proceso de comunicación, a diferente forma de concibi-la cortesía, etcétera. A propia RC vén insistindo no carácter problemático destas diverxencias para aqueles que, en diferentes contextos, se ven obrigados a comunicarse nunha lingua que non é a súa materna. Sorprende que non se lle concedera polo menos a mesma importancia ós problemas que estas diferencias retóricas entre as linguas son susceptibles de xerar no vertido de textos dunha lingua a outra, a traducción.

O presente artigo tenta cumprir un dobre obxectivo: dunha parte, facer unha síntese dos traballos que teñen explorado as conexións entre ámbalas dúas áreas de estudio, a RC e a *Teoría da traducción*; doutra, propor un modelo de integración dos descubrimentos da RC dentro dun cadro moderno e coherente dos *Estudios de traducción* que sirva de marco de referencia para a realización de futuros traballos de investigación neste campo.

1. Retórica contrastiva: orixes, obxecto de estudio e obxectivos da disciplina

Adoita citarse como punto de arranque da disciplina un traballo de Kaplan (1966) no que o autor intenta identifica-las razóns do fracaso de moitos estudantes estranxeiros que están aprendendo a escribir en inglés. Para Kaplan, o problema radica no feito de que os estudantes transplantan os seus escritos ingleses pautas de organización textual propias das súas linguas maternas, pero distintas das habituais no mundo anglosaxón. Estas diferencias na maneira de estrutura-lo discurso posúen, segundo o autor, unha base cultural: cada cultura manifesta unha lóxica propia, un modo particular de organiza-los pensamentos que se reflicte no plano lingüístico na existencia de formas tamén distintas de organiza-los contidos dun texto. Neste sentido Kaplan propón ata cinco esquemas de organización textual característicos doutras tantas culturas: anglo-europea, semítica, oriental, romance e rusa. O autor representa estas diferencias mediante o seguinte gráfico que lle valeu ó seu traballo a denominación popular de “o artigo dos garabatos”:

Fronte ós escritos de carácter expositivo anglosaxóns, que tenden a seguir unha progresión lineal (por exemplo, tema principal – ideas de apoio – conclusión), o mesmo tipo de textos nas culturas orientais posuiría unha organización máis indirecta na que tende a atrasarse a introducción do tema principal ata o final do texto. Este tipo de diferencias, segundo Kaplan, encóntranse na orixe das dificultades dos estudantes estranxeiros para escribir nunha lingua na que impera unha forma de estrutura-lo discurso distinta da habitual na súa propia.

As ideas que expón Kaplan neste artigo inicial foron amplamente criticadas, e en moitos casos corrixidas polo propio autor en traballos posteriores. Cómpre citar entre as críticas máis recorrentes, o exceso de etnocentrismo na súa proposta, o asumir que a influencia da L1 no proceso de aprendizaxe da L2 é negativa, ou o exceso de simplificación que supón ignora-la existencia de diferencias importantes entre linguas que asume pertencen ó mesmo grupo, como é o caso das orientais: chinés, tailandés e coreano.

A pesar das críticas, a tese fundamental deste traballo pioneiro de Kaplan, que existen diferencias retóricas entre as linguas que posúen unha base cultural, en xeral segue considerándose como válida e constitúe unha pre-

sunción fundamental de tódolos traballos de RC dende Kaplan ata hoxe, xa que logo a idea cerna da propia disciplina. De feito, algúns traballos recentes, como é o caso de Mauranen (1993b), achegan algúns datos que parecen confirmar definitivamente esta orixe cultural; en concreto, esta autora expón como os textos escritos en Finlandia tanto por falantes nativos de finés coma de sueco (as dúas linguas oficiais do Estado) comparten unha mesma retórica, e dado que as dúas linguas non están emparentadas dende o punto de vista xenealóxico, a orixe desta coincidencia atoparíase no feito de que ámbolos dous grupos de falantes posúen unha base cultural semellante.

Dende o estudio pioneiro de Kaplan, como é lóxico, a disciplina ten explorado unha morea de novos camiños e feito descubrimentos nos que se fundamentan, entre outras, as críticas a Kaplan antes mencionadas.

Tense especulado dabondo sobre as raíces culturais concretas da particular forma de escribir ou falar dos individuos pertencentes a determinadas culturas. Por exemplo, Clyne (1987) atribúe as diferencias que atopa entre os artigos científicos alemáns e anglosaxóns á existencia de distintos “estilos intelectuais” en ámbalas dúas culturas, máis elitista, o alemán, e democrático, o anglosaxón, e mais ás diferentes concepcións da importancia de aspectos coma o contido e a forma na comunicación académica; Clyne chega mesmo a trazar paralelos entre a “obsesión” pola forma do discurso nos países anglosaxóns e a importancia que se lle concede neses países á forma noutras prácticas culturais tales como as reunións. Pola súa banda, Hatim (1989) fala de diferentes concepcións de valores como a solidariedade ou a cortesía, e mesmo de posibles diferencias políticas, como posibles motivos do atrofiamento dun tipo de argumentación común na tradición árabe clásica, pero que xa non se practica na actualidade en moitos dos países árabes, aínda que si no mundo “occidental”.

En xeral, tralas diferencias retóricas entre as linguas atópanse con frecuencia concepcións moi distintas das relacións entre os interlocutores, e en particular percepcións diverxentes de valores coma os da solidariedade ou a cortesía. Así se explica, por exemplo, a tendencia observada en moitos falantes xaponeses a evita-la expresión explícita e directa das súas opinións persoais, unha actitude que sería interpretada en cambio como descortés polos falantes doutras linguas (Connor, 1988), entre os cales tende a asociarse este estilo indirecto coa hipocrísia ou a falta de sinceridade. O propio traballo xa citado de Mauranen (1993b) remite a distintas concepcións da cortesía como razón última das diferencias entre os artigos científicos en inglés e finés que ela estudia: segundo a autora, o estilo máis implícito e escuro dos escritos fineses resulta cortés ó asumir que os lectores son individuos intelixentes que non requiren explicacións obvias; paradoxalmente, ese mesmo estilo sería considerado como arrogante e desconsiderado, xa que logo descortés, no contexto anglosaxón, de aí o carácter tipicamente máis explícito dos escritos ingleses do mesmo xénero.

Ás veces, as razóns que se esgrimen para explica-las particularidades retóricas de determinadas linguas son bastante máis concretas e materiais cás vistas ata aquí. De novo, Mauranen (1993b) fala, por exemplo, da particular conformación da sociedade finlandesa como razón última do estilo implícito dos escritos nesta lingua: nunha sociedade pequena e homoxénea como é aquela, é posible asumir un maior grao de coñecementos compartidos por parte dos lectores. Máis concreta, e mesmo máis prosaica, é a razón que expoñen Tirkkonen-Condit & Liefländer-Koistinen (1989) para explica-la tendencia dos editoriais dun xornal finlandés a non adoptar unha postura clara ante os temas que tratan, unha característica básica do xénero noutras linguas: ó parecer, os lectores do devandito xornal pertencerían a sectores moi diversos da sociedade finlandesa, polo que os editoriais sobre temas socialmente conflictivos evitan calquera toma de posición explícita que puidera feri-las sensibilidades dalgunha parte da audiencia.

Como dicíamos, dende o traballo pioneiro de Kaplan a RC ten variado os seus intereses en boa medida. O estudio de Kaplan parecía suxerir que as diferencias retóricas das que estaba a falar só se daban entre linguas tralas cales se situaban culturas máis ou menos distantes entre si. Se ben é certo que os especialistas en RC seguiron a sonda-los contrastes entre polos claramente distantes (inglés-coreano; inglés-xaponés; inglés-árabe), tamén se teñen observado diferencias retóricas importantes entre linguas menos distantes culturalmente, como as occidentais (inglés-alemán (Clyne, 1981 & 1987), inglés-finés (Ventola & Mauranen, 1991; Mauranen, 1993a & 1993b); inglés-castelán (Montaño-Harmon, 1991; Lux & Grabe, 1991; Reppen & Grabe, 1993), e mesmo se teñen detectado diferencias notables entre variedades territoriais dunha mesma lingua (Connor, 1996:16-7).

Paralelo a esta ampliación na variedade de linguas obxecto de estudio, produciuse tamén un aumento na variedade das producións lingüísticas examinadas. Seguíronse estudiando as producións escritas, textos expositivos en xeral, dos estudantes de inglés como lingua estranxeira, dentro da liña iniciada por Kaplan, pero ademais os estudosos comezaron a comparar producións reais pertencentes a xéneros específicos. Tratábase de dar resposta á pregunta: ¿en que difire a forma de escribir dos falantes das linguas X e Y no mesmo contexto Z? Xa que logo, cobra importancia na concepción inicial da investigación non só a variable lingua (non se contrastan as retóricas das linguas *in toto*), senón tamén o factor tipo de texto ou xénero. Os contrastes acostuman a centrarse en xéneros ligados á comunicación no mundo académico ou en diversos ámbitos profesionais (relacións comerciais), o que por outra parte dá idea da vocación aplicada da disciplina: as diferencias retóricas entre as linguas poden xerar problemas reais graves en ámbolos dous terreos, ó constituíren unha barreira para o intercambio de ideas e mesmo de mercadorías. Xa que logo, son habituais os estudos sobre as diferencias entre as pautas de composición dun artigo científico ou unha carta

comercial, pero menos os dedicados a explora-las diferencias na forma de escribir, por pór un exemplo, un editorial periodístico.

A máis de ampliárense o espectro de linguas e a variedade dos materiais contrastados, dende o estudio inicial de Kaplan tamén variou de maneira significativa a base material do contraste. A aproximación de Kaplan pode cualificarse de macroestructural: a cerna do contraste sitúase nas formas particulares que cada lingua (neste caso grupo de linguas) ten de estrutura-lo texto, de ordena-las ideas en unidades de contido tales como: “idea central”, “ideas de apoio”, “conclusión”, “explicación” e similares. Moitos traballos posteriores (Clyne, 1987; Connor & Lauer, 1987; Eggington, 1987; Taylor & Tingguang, 1991; Mauranen, 1993a) adoptaron esta perspectiva macroestructural, incorporando novos instrumentos de análise que ían xurdindo na *Lingüística do texto* e noutras áreas afíns coma a *Análise do discurso* ou a *Análise de xéneros*. A título de exemplo, Clyne (1987) centra a súa comparación entre artigos de *Lingüística* e *Socioloxía* ingleses e alemáns en aspectos tales como: o grao de coordinación vs. subordinación entre “macroproposicións” do texto, o grao de simetría no tamaño das diferentes seccións, a relativa linealidade do texto (tendencia vs. non tendencia á digresión), aspectos todos eles que implican o manexo de unidades de análise máis ou menos amplas.

Esta amplitude contrasta coa perspectiva microtextual doutros estudos (Clyne, 1987; Hinds, 1987; Ventola & Mauranen, 1991; Tyler, 1992 & 1994; Mauranen, 1993a & b), nos que o contraste se centra en elementos tales como: os diversos mecanismos de cohesión (referencia, cohesión léxica, conectores textuais, etcétera), ou o que se coñece como “metatexto” ou “metadiscurso”, en xeral todos aqueles elementos do texto que teñen por función a de guiar, e xa que logo facilita-lo traballo dos lectores, ou favorece-la interacción autor-lector. A principal vantaxe de traballar con este tipo de unidades, máis pequenas e discretas, reside nas maiores posibilidades de cuantificación que estas permiten, co conseguinte aumento na obxectividade do contraste. Dos resultados destes traballos adoita inferirse a existencia de diferencias entre as linguas no grao de responsabilidade previstos para o emisor e o receptor, respectivamente, na efectividade da comunicación (Hinds, 1987); así, un emprego máis frecuente de sinais metatextuais destinadas a informar explicitamente ó lector sobre as relacións entre as partes do texto, a presenza de resumos das ideas principais, ou anticipacións explícitas dos contidos do texto ou da estrutura do mesmo, adoitan interpretarse como sinais inequívocos dunha “retórica explícita” na que o autor asume a maior parte de responsabilidade no éxito da comunicación; do mesmo xeito, a ausencia de todos estes elementos denotaría o emprego dunha retórica máis implícita ou con maior responsabilidade para o lector.

2. A Retórica contrastiva na Teoría da traducción

Malia a descrición sucinta do obxecto de estudio da RC na sección anterior e a referencia necesariamente breve e unicamente ilustrativa a algúns dos descubrimentos que se teñen feito no seo da disciplina, parece obvia a relevancia dos mesmos non só para o ensino de linguas estranxeiras, campo no que se teñen explorado maiormente as súas aplicacións, senón tamén para a traducción. O eminente lingüista Nils Erik Enkvist, que en realidade non é un especialista en ningunha das dúas áreas, pero que posúe unha aptitude sobradamente probada para relacionar áreas do saber, afirmaba recentemente: «there are at least three fields in which the need for cross-cultural rhetoric has become too urgent to be ignored. I am referring to communication in business and marketing, to the composition of texts in scholarly and scientific communication, and to translation» (1995:41).

A relevancia da RC para a traducción radica no feito de que chama a atención sobre unha serie de diferencias entre as linguas no nivel pragmático e de organización do discurso non exploradas polos estudos contrastivos clásicos entre léxicos e sintaxes, e sen embargo susceptibles de presentar problemas ó labor dos tradutores, en particular de pór en perigo a efectividade dun texto traducido. De feito, algúns especialistas en RC teñen proporcionado exemplos desta natureza problemática da existencia de diferentes retóricas para a traducción. É o caso de Clyne (1981), quen fai referencia ó fracaso da versión inglesa dun traballo de *Sociolingüística* alemán, moi ben valorado en cambio no seu orixinal: as críticas á traducción falaban de “organización descoidada” ou “falta de cohesión e de enfoque”; tratábase dunha traducción na que se transplantara ó TM a organización típica dos textos científicos alemáns, perfectamente natural e aceptable no seu contexto orixinal pero estraña para os lectores ingleses. En xeral, conclúe Clyne, «The strong preference of English speaking scholars and teachers for “Anglo-Celtic” discourse structures cast some doubt on the effectiveness of translations of academic publications which do not reorganize the discourse» (1981:65). O propio Clyne (1987:236) proporciona un exemplo máis desta natureza problemática da existencia de retóricas distintas para a traducción, ó citar un experimento de Hinds que demostraba como os lectores dun xornal xaponés recordaban os contidos do mesmo mellor cós lectores norteamericanos da versión inglesa do mesmo xornal que seguía a conter esquemas discursivos tipicamente xaponeses.

En xeral, a actitude dos teóricos da traducción cara a estas diferencias retóricas entre as linguas é a de aconsella-la necesidade de que o traductor tome conciencia da existencia das mesmas e, en consecuencia, de que leve a cabo as oportunas modificacións no texto orixinal para adaptalo ás normas retóricas da LT, xa que logo ás expectativas da nova audiencia. O propio Enkvist afirma a este respecto: «translators ought to be aware of such [rhetorical] differences and ask themselves to what extent their responsibilities

involve repatterning the entire argument to conform to the rhetorical traditions of the target language» (1991:12). En xeral, como dicíamos, esta é a actitude xeral dos teóricos da tradución ante o problema. Algúns exemplos representativos, pola relevancia dos propios traballos, e relativamente recentes, atopámoslos en Nord (1991), Baker (1992) e Neubert & Shreve (1992).

Nord (1991) comeza por asumir-lo presuposto fundamental da RC ó afirmar: «Text-type conventions are not universal but linked to a certain culture at a certain time» (1991:19), idea que ilustra con varios exemplos ó longo do seu traballo, entre eles o feito de que as linguas diverxen no grao de “redundancia” informativa aceptable por parte dos seus falantes, e que é susceptible de manifestarse materialmente na presenza de repeticións, paráfrases, resumos, tautoloxías, etcétera, ó longo dun texto. Segundo Nord, «The level of redundancy (...) can (...) be determined by culture-specific conventions regarding the “readability” of the text» (1991:91-2). Esta idea lembra unha das propostas máis coñecidas da RC, a da dicotomía, suxerida principalmente por Hinds (1987), entre “linguas de responsabilidade para o autor” e “linguas de responsabilidade para o lector”, segundo o peso principal do éxito da comunicación recaía nun ou noutro. Fronte a estas discrepancias retóricas entre as linguas, Nord é partidaria de adapta-lo texto ó novo entorno; de feito láíase de que: «In the practice of professional translation, target texts are often recognized –unfortunately!– by certain common features, such as violations of TC [target culture] norms (...) which are in fact due to the specific (transfer) situation in which they have been produced» (1991:18, nota).

Baker (1992) aborda o tema no contexto dunha reflexión sobre a suposta universalidade das chamadas “máximas da comunicación” de Grice (1975). En concreto, Baker cuestiona, en virtude dos descubrimentos dunha morea de traballos en *Retórica e Pragmática contrastiva*, esta suposta universalidade das máximas. En palabras da autora: «An important factor which seems to override Grice’s maxims and support the possibility that they are both language- and culture-specific relates to norms of discourse organization and rhetorical functions in different languages» (1992:235). Cita, por exemplo, o traballo de Clyne sobre as diferencias entre o alemán e o inglés, e en particular a maior permisividade dos escritos científicos alemáns cara á digresión, como proba de que «Different rhetorical conventions (...) apply in different cultures and they can override a maxim such as “Be brief” or “Be relevant”» (1992:236). A recomendación que propón Baker para facer fronte a este tipo de diferencias é clara; é preciso adapta-lo texto ás convencións retóricas da LT e ás expectativas da nova audiencia: «In translation, anything that is likely to violate the target reader’s expectations must be carefully examined and, if necessary, adjusted in order to avoid conveying the wrong implicatures or even failing to make sense altogether (...) Unless motivated, a deviant configuration at any linguistic level (e.g. phonological, lexical, syntactic, textual) may block a participant’s access “to the conventio-

nal meaning of the words and structures used" (...) and can directly affect the coherence of a text» (1992:250).

Un traballo no que se enfatiza de maneira particular a importancia para a traducción das diferencias entre as linguas ós niveis textual, pragmático ou retórico é o de Neubert & Shreve (1992). De novo, e tal e como reza a premisa básica da RC, para os autores: «because knowledge of texts is a result of enculturation, the textual knowledge we have is culture-bound» (1992:40). Ante este tipo de diferencias textuais entre as linguas, os tradutores deben, sempre segundo Neubert & Shreve, recrea-los textos «as members of the text world of the target language», para o cal será preciso «[to] assess the transformations which should be made to the L1 text in order to meet the conditions of need and expectation required by the L2 audience» (1992:41). Neubert & Shreve ofrecen varios exemplos do tipo de transformacións que teñen en mente: a eliminación (junha vez máis!) das digresións típicas dos escritos científicos alemáns ó seren vertidos ó inglés (1992:83); a necesidade de facer máis explícitos os títulos dos artigos dos xornais ingleses ó traducilos ó alemán (1992:82); ou a necesidade de “comprimir”, ou simplemente eliminar material lingüístico na traducción dos orixinais rusos ó alemán, dada a proverbial verbosidade dos textos naquela lingua, que non resulta do agrado dos lectores alemáns.

Os tres traballos que acabamos de citar comparten, pois, un mesmo punto de vista sobre o problema que é susceptible de xerar para a traducción a existencia de convencións retóricas distintas nas distintas linguas: é preciso abandona-las pautas retóricas do orixinal e adopta-las propias da LT.

Outro traballo relativamente recente que explora as relacións entre a RC e a traducción é Gerzymisch-Arbogast (1993). Como veremos, a súa proposta difire nun sentido importante dos estudos anteriores, e de feito abre o camiño para un tratamento distinto do problema dende o seo da *Teoría da traducción*, aspecto que abordaremos de seguido.

A premisa fundamental do traballo de Gerzymisch-Arbogast formúlaa esta autora nos seguintes termos: «contrastive ST [scientific and technical] registers vary cross-culturally according to different types of implicit author-reader contracts which are determined by different cultural norms and that, depending on the type of “author-reader contract”, “given” and “new” information in texts may be provided in different quantities and/or proportions and may be differently presented and sequenced» (1993:24). Segundo a autora, cada comunidade lingüística desenvolve un “contrato autor-lector” de seu, que pode atoparse entre dous extremos ideais: un contrato “orientado ó lector” vs. un contrato “orientado ó autor”. No primeiro, o lector constitúe a cerna da comunicación e o deseño do texto tende a buscar por riba de todo facilita-la súa tarefa e estimula-lo seu interese. Fronte a isto, no chamado contrato “orientado ó autor”, o obxectivo principal que se persegue no discurso tende a se-lo de demostra-la capacidade e o grao de coñecemento do autor,

pasando a un segundo plano a preocupación pola audiencia¹. Segundo a autora, a “orientación” do “contrato” maniféstase no deseño concreto do texto en aspectos tales como: a frecuencia de exemplos, o grao de redundancia informativa, o grao de personalización da mensaxe ou a formalidade da mesma, a frecuencia no emprego de sinónimos cun valor aclaratorio, etcétera.

Gerzymisch-Arbogast argumenta que a súa distinción é válida para explicar, en concreto, as diferencias tradicionalmente observadas entre os escritos académicos ingleses e alemáns: «the generally recognized more hermeneutic-abstract kind of knowledge generation of German uses a more author-oriented register when compared with the more positivistic-pragmatic orientation of English which employs a more reader-oriented register» (1993:32). Para a autora, estas diferencias teñen importantes consecuencias para a tradución de textos académicos entre estas dúas linguas. En concreto distingue dous supostos: primeiro, que o traductor reciba o encargo de adaptalo texto á retórica particular da LT, o que suporía por exemplo no caso da tradución do inglés ó alemán a eliminación de exemplos, de redundancias informativas, ou a adopción dun ton máis impersoal e formal; segundo, que o traductor decida ou reciba o encargo de reproducir-lo estilo de escritura do orixinal no TM, por exemplo por tartarse da obra dunha “autoridade”.

Velaquí a principal diferenza entre a proposta de Gerzymisch-Arbogast e as anteriores de Baker, Nord e Neubert & Shreve: para estes a adaptación do texto á retórica particular da LT constitúe un deber inescusable do traductor; para aquela, en cambio, trátase só dunha opción entre outras, unha decisión condicionada, unha de entre varias posibilidades de actuación traductora: «It is important to note that the translation problem resulting from cross-culturally differing ST [scientific and technical] registers cannot be solved in absolute terms but only relative to the basic decision of whether the translation function is to be kept constant (...) or is to be adapted to fit the target culture» (1993:34).

3. Unha nova proposta: o lugar da RC nos *Estudios de traducción*

O traballo de Gerzymisch-Arbogast resulta interesante porque reconece a posibilidade de dar múltiples solucións ó problema da existencia de diferencias retóricas entre as linguas/culturas para a tradución. Este reconecemento recomenda trocar radicalmente a postura do teórico da tradución cara ó problema.

A actitude de Neubert & Shreve, Baker e Nord é a propia da *Teoría da traducción* clásica, en particular no que se refire á súa mentalidade prescritiva

1. A proposta de Gerzymisch-Arbogast recorda tanto a famosa distinción de Hinds (1987) entre “linguas de responsabilidade para o autor” e “linguas de responsabilidade para o lector”, que resulta sorprendente non atopar ningunha referencia explícita a esta coincidencia ó longo de todo o traballo.

vista: trátase de recomendar, en virtude dos descubrimentos doutras disciplinas, neste caso a RC, un comportamento traductor específico como o único ou o máis adecuado. Sen embargo, a *Teoría da traducción* ten experimentado nos últimos tempos un intenso proceso de autoanálise que desembocou nunha transformación radical das súas premisas teóricas, e de modo particular nun cambio importante tanto na concepción do seu obxecto de estudio coma nos obxectivos que persegue. Canto ó primeiro, o obxecto de estudio, interesa o fenómeno da traducción en toda a súa complexidade: a variedade da actuación real dos tradutores e a multiplicidade das circunstancias nas que desenvolven o seu traballo, e en especial como as segundas condicionan a primeira. Para dar conta deste novo obxecto de estudio, é preciso modificar substancialmente os obxectivos da disciplina, que pasan de se-lo dictado de solucións tradutoras, á descrición dos feitos de traducción reais e a explicación dos mesmos.

Esta concepción particular do obxecto de estudio e dos obxectivos da disciplina é a típica da *Teoría da traducción* actual. Está claramente presente nas propostas de Holmes (1972) e na máis recente de Toury (1995), que tanta influencia están a ter no ámbito da *Teoría da traducción*, ou dos *Estudios de traducción*, como lle deron en chamar á disciplina, en parte para deixar claro o seu distanciamento con respecto á concepción máis tradicional da área. Pero a asunción da variedade do obxecto de estudio e a conseguinte énfase na descrición non son propiedade exclusiva dunha “escola” máis ou menos influente, coma a de Holmes ou Toury, senón que son características de calquera aproximación moderna ó estudio da traducción. Por exemplo, Neubert & Shreve, malia non pertencer ó “círculo” de Toury, sosteñen, como faría este, que: «An ideal translation studies should investigate actual translation behavior. It should describe the ways that translators respond to variability in the translation situation. Finally, translation studies should explain actual translation products (target texts) as a function of the translation situation and translation behaviors performed in response to it» (1992:8)

Este novo punto de vista que tenden a privilexialos *Estudios de traducción* sobre o seu obxecto de estudio modifica substancialmente a relevancia da RC, como en xeral de toda a *Lingüística*, para a traducción. O cometido primario que se persegue pasa de se-lo dictado de normas ou recomendacións “para traducir ben”, fundamentadas nos avances das distintas ramas da *Lingüística* (e no peor dos casos na opinión puramente persoal) ó descubrimento da verdadeira realidade da traducción, á identificación de regularidades no comportamento dos tradutores e, en último termo, se aceptamos que as regularidades son síntoma dun comportamento aceptado pola colectividade, qué entenden por traducción aquelas comunidades nas que se practica a actividade.

Para Nord, Baker e Neubert & Shreve o que ten que ofrece-la RC á *Teoría da traducción* son respostas. En cambio, dende o marco moderno dos *Estudios de traducción* que acabamos de esbozar, cómpre ve-lo papel da RC máis ben

como un xerador de preguntas. No que segue tentaremos formular algunhas destas preguntas, alomenos as máis xerais, que suscita a RC para o estudo da traducción, co que esperamos abrir así o camiño para futuras investigacións que aspiren a dar resposta a estas e a outras cuestións relacionadas.

1. *¿Cal é o grao de adaptación/non adaptación da traducción ou corpus de traduccions ás normas retóricas da LT?*

En certo modo esta é a pregunta fundamental que se suscita. A pesar das recomendacións dalgúns teóricos con mentalidade prescritiva, na práctica diaria da traducción son habituais os exemplos de transferencias non necesariamente problemáticas de elementos do TO (e da LO) ó TM. Despois de todo, como afirma Toury (1981:22), a “interferencia” é un fenómeno inherente á propia traducción, de aí que a pregunta fundamental que xorde ó investiga-la traducción sexa a de establece-lo grao de interferencia, ou “adecuación”/“aceptabilidade” (1981:23) da traducción ou conxunto de traduccions sometidas a estudio.

2. *¿Qué factor ou factores inflúen na adaptación/non adaptación ás normas retóricas da LT?*

Ten razón Gerzymisch-Arbogast cando afirma: «It is important to note that the translation problems resulting from cross-culturally differing ST registers cannot be solved in absolute terms». Noutras palabras, a decisión dos tradutores de adaptar ou non os textos á retórica particular da LT estará en función de factores contextuais tales como: o tipo de textos obxecto da traducción, o estatus do autor do orixinal ou o da LO na comunidade de falantes da LT.

No primeiro dos casos, é probable atopar que os tradutores tenden a substituí-las estratexias retóricas do orixinal polas habituais na LT ó traduciren unha clase de textos pero non outros: por exemplo, si ó traduciren folletos turísticos pero non, ou en menor grao, cando se trata de artigos científicos.

Canto ó segundo factor, o estatus do autor do orixinal, a propia Gerzymisch-Arbogast proporciona un bo exemplo de como pode influír na decisión dos tradutores de mediar ou non entre as retóricas da LO e da LT; a autora, que describe a súa propia experiencia como tradutora dun importante manual de *Economía* do inglés ó alemán, comenta a propósito do estatus do autor: «In our case, with Samuelson being a Nobel prize winner, the German translation was to preserve as much of the author's original 'style' as possible» (1993:34-5).

Por último, é previsible que o maior ou menor ‘prestixio’ da LO para os falantes da LT inflúa tamén na predisposición dos lectores a acepta-la presenza nos textos traducidos de pautas retóricas ‘alleas’, e xa que logo na decisión dos tradutores de manter ou non as peculiaridades retóricas dos seus

orixinais; neste sentido, e dada a posición de dominio da lingua inglesa, e da cultura anglosaxona en xeral, cabe esperar unha relativa boa aceptación da presenza de trazos típicos da escritura en inglés en traducións a outras linguas; en cambio, e polo mesmo motivo, é previsible que os lectores ingleses ou norteamericanos non se mostren moi dispostos a aceptala presenza de elementos foráneos nas súas traducións.

3. *¿Son uns trazos do orixinal máis propicios ca outros para a transferencia ou, pola contra, para a adaptación?*

En efecto, existen indicios de que isto sexa así: en xeral, canto maior ou máis difuso sexa o trazo do orixinal, máis posibilidades existen de que sexa transvasado ó TM. Como afirma Hatim a propósito do emprego en traducións do inglés ó árabe dun tipo de textos argumentativos que non se acostuma a practicar nesta lingua: «There will be certain forms, styles, etc. which will be accepted in translating but which would not come naturally in composing [original texts]. The tendency becomes more pronounced the higher the level of text organization one is dealing with» (1989:31).

Outro exemplo desta tendencia “miópica” dos tradutores achégao Gerymisch-Arbogast, ó afirmar a propósito da súa propia tradución: «no changes were made in Information Dynamics, but some changes were nevertheless necessary on the micro-level»; en concreto, recoñece non ter realizado modificacións en aspectos tales coma a distribución da información ó longo do texto ou a estrutura do mesmo, a pesar de existiren diferencias neste terreo entre o inglés e o alemán, pero si noutros máis concretos como a eliminación de exemplos, redundancias e paráfrases por non seren tan habituais nos escritos académicos alemáns como nos ingleses.

Esta tendencia a pasar por alto aspectos relacionados coa organización global do texto e a prestar atención unicamente ós trazos máis puntuais e concretos do orixinal non é só exclusivo dos tradutores; curiosamente tamén o detecta Clyne no comportamento de quen escribe nunha lingua estranxeira. Segundo Clyne, os textos en inglés dos científicos alemáns adoitan reproducir características relativas á organización do texto típicas dos escritos alemáns: tendencia á digresión e carácter asimétrico das diferentes seccións; pola contra, «Such texts do make concessions to English norms in “lower level” routines» (1987:233).

4. *¿Que efectos provoca nos lectores a presenza na tradución de pautas retóricas alleas importadas da LO?*

Dos resultados das investigacións que se teñen realizado ata o momento parece inferirse que a presenza no texto traducido dunhas estratexias retóricas estrañas supón unha diminución da efectividade da comunicación, isto é, dificulta a comprensión do texto por parte dos lectores. Dous traballos nos

que se defende esta idea son os xa mencionados de Clyne (1981) e Hinds (1984). Clyne comenta que a presenza de patróns retóricos típicos da comunicación escrita en alemán na traducción ó inglés do famoso manual de *Sociolingüística* de Dittmar, provoca nos lectores unha certa impresión de caos e de falta de cohesión que sen dúbida deben penaliza-la calidade da lectura. Pola súa banda Hinds, como xa se viu nunha sección anterior, dá conta dos problemas que experimentan os lectores da versión inglesa dun xornal xaponés á hora de recorda-los contidos do mesmo; a orixe destas dificultades atópase, segundo o autor, no feito de que a traducción mantén a organización dos contidos do orixinal xaponés, típica desta lingua pero estraña para os lectores da versión inglesa do xornal.

Existe unha morea de traballos en RC que coinciden en destaca-los problemas que xera para os lectores a presenza nun texto de pautas retóricas alleas, importadas doutra lingua; en xeral, a análise refírese á transferencia de estratexias retóricas da L1 á L2 por parte de estudantes e de todos aqueles que necesitan comunicarse nunha lingua que non é a súa, pero é previsible que os efectos negativos da transferencia ós que se fai referencia nestes estudos sexan extrapolables á traducción. Con todo, faltan traballos rigorosos que confirmen esta hipótese e que permitan concretar ademais en qué consisten exactamente os supostos efectos negativos da transferencia. En concreto, cumpriría deseñar experimentos que permitiran, como suxire Toury (1995:223 ss.), realizar comparacións entre:

–a lexibilidade das versións nas que se transfiren pautas retóricas do orixinal (organización típica do texto, grao de formalidade, concepción da cortesía, emprego ou non de sinais para guiar ó lector, etcétera) e aquelas nas que se adapta o texto ás convencións retóricas da LT;

–a lexibilidade das traducións e a dos orixinais do mesmo xénero na LT;

–a lexibilidade das traducións nas que se transfiren as pautas retóricas do orixinal e a dos propios orixinais no contexto da LO.

Dende o punto de vista metodolóxico, teñen moito que ofrecernos para a realización deste tipo de experimentos a morea de traballos que dende hai tempo veñen tratando de descubrir métodos e fórmulas para medir da maneira máis obxectiva posible factores tales como a “lexibilidade” (Davison & Green, 1988) ou a “accesibilidade” (Nyssönen & Kuure, 1995 e 1997) dun texto.

5. *¿Como e en que medida contribúen as traducións a modifica-las pautas retóricas nativas pola importación de modelos foráneos?*

É ben coñecido, e en xeral aceptado, que a traducción constitúe un importante motor do cambio lingüístico e da evolución das linguas (James, 1989; Neubert, 1990). Esta capacidade para altera-lo sistema da LT débese ó feito de que os textos traducidos difiren parcialmente, e polo propio feito de

seren traducións (recordémo-la suposta universalidade da “interferencia” da que fala Toury (1981)), das composicións orixinais do mesmo xénero na LT. Estas diferencias, que en principio adoitan resultar estrañas, poden acabar por desprazaren as normas nativas da LT e por converterse elas mesmas en norma, perdendo o seu compoñente de estrañeza inicial.

O cambio así introducido pola traducción na LT pode darse en calquera nivel lingüístico, dende a morfoloxía á propia organización do texto e outros elementos que conforman a retórica particular dunha lingua. Por exemplo, un ámbito no que se teñen dado recentemente cambios importantes nas linguas é o dos rexistros científico-técnicos, onde, debido á importancia da ciencia anglosaxona e á conseguinte influencia das publicacións en inglés, se están a abandonar-las pautas de escritura nativas deste tipo de textos en beneficio das peculiaridades da comunicación científica en lingua inglesa². Está aínda por valora-la importancia que ten neste cambio a traducción masiva de materiais científicos do inglés ás demais linguas, fronte a outros factores xeradores do cambio como, por exemplo, o feito de que a meirande parte das lecturas dos científicos sexan artigos e monografías en lingua inglesa, onde aprenden modelos que logo importan ás súas linguas maternas. É preciso levar a cabo estudos de carácter diacrónico que permitan traza-lo ritmo e mailo sentido destes cambios neste e noutros xéneros, e cotexalos coas eventuais modificacións na intensidade da traducción de cada tipo de textos específico, para poder discerni-lo grao de responsabilidade da actividade traductora, fronte a outros factores, no cambio ocorrido.

Desta maneira tan programática, con preguntas, e esperanzadora, polas perspectivas de investigación que abre, poñémo-lo punto e seguido a este traballo, conscientes de que para face-las preguntas só se necesita unha mente minimamente lúcida, namentres que as respostas requirirán un esforzo colectivo, ben orientado e coordinado.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- BAKER, M. 1992. *In Other Words. A Coursebook on Translation*, London: Routledge, 1992.
- CANAGARAJAH, A. S. 1996. “‘Nondiscursive’ requirements in academic publishing, material resources of periphery scholars, and the politics of knowledge production”, *Written Communication*, 13, 1996, p. 435-472.
- CLYNE, M. 1981. “Culture and discourse structure”, *Journal of Pragmatics*, 5, 1981. p. 61-66.

2. Véxase Canagarajah (1996) para os problemas que esta tendencia é susceptible de xerar no ámbito da comunicación científica.

- CLYNE, M. 1987. "Cultural differences in the organization of academic texts", *Journal of Pragmatics*, 11, 1987. p. 211-247.
- CONNOR, U. 1988. "A contrastive study of persuasive business correspondence: American and Japanese", en Bruno, S. (ed.) 1988. *Global Implications for Business Communications: Theory, Technology and Practice*, Houston: University of Houston, 1988.
- 1996. *Contrastive Rhetoric: Cross-Cultural Aspects of Second-Language Writing*, New York: Cambridge University Press, 1996.
- CONNOR, U. & LAUER, J. 1988. "Cross-cultural variation in persuasive student writing", en Purves, A. C. (ed.) 1988, *Writing Across Languages and Cultures*, Newbury Park, CA: Sage, p. 138-159.
- DAVISON, A. & GREEN, G. (eds.) 1988. *Linguistic Complexity and Text Comprehension. Readability Issues Reconsidered*, Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1988.
- EGGINGTON, W. G. 1987. "Written academic discourse in Korean: Implications for effective communication", en Connor, U. and R. Kaplan (eds.) 1987, *Writing Across Languages: Analysis of L2 Text*, Reading, MA: Addison-Wesley, p. 153-168.
- ENKVIST, N. E. 1991. "Discourse type, text-type and cross-cultural rhetoric", en Tirkkonen-Condit, S. (ed.) 1991, *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies*, Tübingen: Gunter Narr Verlag, p. 5-16
- 1995. "Discourse organization, cross-cultural rhetoric and translation", in Wårvik, B., S.-K. Tanskanen, and R. Hiltunen (eds.) 1995, *Organization in Discourse. Proceedings from the Turku Conference*, Turku Finland: University of Turku, p. 41-58.
- GERZYMISCH-ARBOGAST, H. 1993. "Contrastive scientific and technical register as a translation problem", in Wright, S. E. and L. D. Wright (eds.) 1993, *Scientific and technical translation, Amsterdam-Philadelphia*: John Benjamins, p. 21-51.
- GRICE, H. P. 1975. "Logic and conversation", in Cole, L. & J. L. Morgan (eds.) 1975, *Syntax and Semantics*, 3: Speech Acts, Nova York: Academic Press.
- HATIM, B. 1989. "Argumentative style across cultures: linguistic form as the realization of rhetorical function", en Kolmel, R. & J. Payne (eds.) 1989. *Babel: The Cultural and Linguistic Barriers between Nations*, Aberdeen: Aberdeen University Press. p. 25-32.
- HINDS, J. 1984. "Retention of information using a Japanese style of presentation", *Studies in Language*, 8, 1984, p. 45-69.
- 1987. "Reader versus writer responsibility: A new typology", in Connor, U. and R. Kaplan (eds.) 1987, *Writing Across Languages: Analysis of L2 Text*, Reading, MA: Addison-Wesley, p. 141-152.
- HOLMES, J. S. 1972. "The name and nature of Translation Studies", en Holmes, J. S. 1988, *Translated!*, Amsterdam: Rodopi, p. 67-80.
- KAPLAN, R. 1966. "Cultural thought patterns in intercultural education", in *Language Learning*, 16, 1966. p. 1-20.

- LUX, P. & GRABE, W. 1991. "Multivariate approaches to contrastive rhetoric", *Lenguas Modernas*, 18, 1991. p. 133-160.
- MAURANEN, A. 1993a. *Cultural Differences in Academic Rhetoric*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 1993.
- 1993b. "Contrastive ESP rhetoric: Metatext in Finnish-English economics texts", *English for Specific Purposes*, 12, 1993, p. 3-22.
- MONTAÑO-HARMON, M. 1991. "Discourse features of written Mexican Spanish: Current research in contrastive rhetoric and its implications", *Hispania*, 74, 1991. p. 417-425.
- NEUBERT, A. & SHREVE, G. M. 1992. *Translation and Text*, Kent and London: The Kent State University Press, 1992.
- NORD, C. 1991. *Text Analysis in Translation*, Amsterdam: Rodopi, 1992.
- NYSSÖNEN, H. & KUURE, L. (eds.) 1995. *Principles of Accessibility and Design in English Texts. Research in Progress*, Oulu Finlandia: University of Oulu, 1995.
- 1997. *Principles of Accessibility and Design in English Texts. Research in Progress 2*, Oulu Finlandia: University of Oulu, 1997.
- REPPEN, R. & GRABE, W. 1993. "Spanish transfer effects in the English writing of elementary school students", *Lenguas Modernas*, 20, 1993. p. 113-128.
- TAYLOR, G. & TINGGUANG, C. 1991. "Linguistic, cultural, and subcultural issues in contrastive discourse analysis: Anglo-American and Chinese scientific texts", *Applied Linguistics*, 12, 1991, p. 319-336.
- TIRKKONEN-CONDIT, S. & LIEFLÄNDER-KOISTINEN, L. 1989. "Argumentation in Finnish versus English and German editorials", en Kusch, M. & H. Schröder (eds.) *Text, Interpretation, Argumentation*, Hamburg: Helmut Buske Verlag, 1989. p. 173-181.
- TOURY, G. 1981. "Translated literature: system, norm, performance. Toward a TT-oriented approach to literary translation", *Poetics Today*, 2, 1981, 9-27.
- 1995. *Descriptive Translation Studies and beyond*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995.
- TYLER, A. 1992. "Discourse structure and specification of relationships: A cross-linguistic analysis", *Text*, 12, 1992, p. 1-18.
- 1994. "The role of repetition in perceptions of discourse coherence", *Journal of Pragmatics*, 21, 1994, p. 671-688.
- VENTOLA, E. & MAURANEN, A. 1991. "Non-native writing and native revising of scientific articles", en Ventola, E. (ed.) 1991. *Functional and Systemic Linguistics. Approaches and Uses*, Berlin: Mouton de Gruyter. p. 457-492.

